
**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ МІЖДЕРЖАВНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОРГАНІВ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
(ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)**

Розбудова України як демократичної, правової, соціальної держави (ст. 1 Конституції України) [1] характеризується наявністю у даному процесі орієнту на отримання у відповідній перспективі членства в Європейському Союзі (далі – ЄС) – одному з найбільш впливових у світі міждержавних утворень, котре об'єднує 27 розвинених країн європейського континенту. Історично однією з головних ідейних засад створення і розвитку ЄС було надійне забезпечення права особи на свободу і безпеку, що закріплено в ст. 5 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 р. [2]. Це обумовило формування відокремленого напрямку спільної політики країн-членів ЄС – політики забезпечення простору свободи і безпеки, яка в історії європейської інтеграції є одним з найбільших її позитивних досягнень [3, с. 563].

Підписання Україною у Люксембурзі 14 червня 1994 року *Угоди про партнерство і співробітництво між ЄС та Україною* (набула чинності 1 березня 1998 р.) офіційно проголосило прагнення нашої держави стати повноцінним учасником інтеграційних процесів народів Європи [4]. Стаття 6 Угоди про партнерство і співробітництво між ЄС та Україною визначила, що пріоритетними напрямками взаємодії ЄС та української держави є **зміцнення стабільності і безпеки** в Європі, додержання принципів демократії та сприяння захисту прав людини. Україна як потенційний претендент на вступ до ЄС зобов'язана зробити все можливе задля того, щоб бути не лише економічно, але й організаційно спроможною працювати в зазначеному напрямку на рівні із розвиненими державами європейського континенту.

На продовження викладеного слід наголосити, що невід'ємною частиною регулярного політичного діалогу між Україною та ЄС є запозичення передового досвіду діяльності й організації поліцейських органів країн-членів ЄС, які впродовж останніх десятиліть досягли високих показників щодо запобігання і протидії злочинності та охорони громадського порядку [5, с. 318]. Накопичення українськими фахівцями такої інформації і її наукове

опрацювання дасть змогу в перспективі впровадити стандарти роботи зарубіжної поліції у функціонування правоохоронної системи України.

У зазначеному вище контексті **актуальним завданням** відомчої науки МВС України є дослідження кола питань, що безпосередньо стосуються функціонування поліцейських органів держав-членів ЄС з метою наукового забезпечення процесу інтеграції України в європейський політико-економічний простір. Незважаючи на певні досягнення деяких учених, що фрагментарно торкалися дослідження організаційно-правових форм співробітництва поліцейських органів країн-членів ЄС (О. М. Бандурка, І. А. Горшенева, А. О. Четвериков, Ю. І. Дір, З. М. Макаруха, О. М. Вонсович, О. С. Проневич), даний напрямок наукових досліджень лише започатковується. Отже, **метою** статті є висвітлення сучасних організаційно-правових форм співробітництва поліцейських органів держав-членів Європейського Союзу, які склалися на міждержавному рівні.

У країнах-учасниках ЄС поліцейськими органами визнаються не лише спеціалізовані служби і підрозділи поліції, які виконують завдання щодо протидії різним формам кримінальної злочинності та забезпечення громадського порядку й безпеки, а й низка інших спеціальних інституцій, які на території ЄС офіційно називаються *репресивними службами*. Зазначимо, що репресивні служби – це спеціальні органи й установи держави, які згідно із законом уповноважені здійснювати примусові заходи з метою придушення злочинності, притягнення до відповідальності і покарання суб'єктів злочинних діянь. При цьому, як зазначає А. О. Четвериков, кримінальну репресію як невід'ємний елемент правоохоронної функції держави слід відрізнити від політичних репресій (переслідування й усунення противників і критиків правлячого режиму), які є абсолютно незаконними з точки зору основних цінностей і принципів існування ЄС [6, с. 253]. До таких «репресивних» органів належать, перш за все, поліція, митна служба і прикордонна служба.

Головним нормативним актом ЄС, який закладає правову основу співробітництва поліцейських органів держав-членів ЄС, є Договір про функціонування Європейського Союзу від 25 березня 1957 р.¹ [7]. Відповідно до гл. 5 ст. 87 Європейський союз розвиває поліцейське співробітництво, до участі в якому залучаються поліцейські органи й інші спеціалізовані репресивні служби. Основна мета такого співробітництва – підвищення рівня захисту життєво важливих інтересів і цінностей європейських націй, протидія організованих (в тому числі й транснаціональній) злочинності, боротьба із незаконним обігом наркотиків на території ЄС, запобігання незаконному шахрайству, розповсюдженню зброї і нелегальній міграції, протидія відмиванню коштів, боротьба з терористичними проявами і торгівлею людьми тощо.

З метою досягнення зазначеного співтовариство ЄС у ч. 2 ст. 87 Договору про функціонування Європейського Союзу визначило основні організаційно-правові форми співробітництва поліцейських органів країн-членів ЄС. Зокрема, до них належать:

1) збір, зберігання, обробка, аналіз, обмін інформацією, що становить оперативний інтерес;

2) забезпечення спільного навчання персоналу поліції;

3) розвиток співробітництва щодо обміну персоналом;

4) розвиток співробітництва щодо забезпечення поліції обмундируванням;

5) спільне проведення криміналістичних досліджень;

6) вироблення загальних слідчих методів і спільних заходів оперативного співробітництва поліцейських органів, які доцільно застосовувати при виявленні тяжких форм організованої злочинності.

Щоб з'ясувати сутність співробітництва поліцейських органів держав-членів ЄС, розглянемо перелічені вище напрямки діяльності більш детально. Отже, *збір, зберігання, обробка, аналіз, обмін інформації, що становить оперативний інтерес* є найголовнішим і найважливішим напрямком взаємодії національ-

них поліцій країн-членів ЄС. Під інформацією, що являє оперативний інтерес, слід розуміти відомості про осіб, предмети, факти, події, в яких повідомляється про погрози конституційному устрою країні-учасниці ЄС, загрози громадському порядку і громадській безпеці, інші форми можливого порушення прав і свобод громадян. Збір такої інформації відбувається в досить складних умовах і є, як відзначає К. С. Бельський, «...результатом не лише інформаційного, але й складного інформаційно-розвідувального процесу, в якому накопичення інформації складає початкову і одночасно фундаментальну стадію, за якою логічно слідують інші: аналіз, обробка, використання» [8, с. 725].

Важливість і значення інформації, що становить оперативний інтерес для поліцейських органів ЄС, на початку ХХІ ст. значно зросли. Це пояснюється різким зростанням злочинності у всьому світі, особливо організованої, в тому числі й активізацією терористичних проявів. Сьогодні ЄС як найбільш потужна в світі політико-економічна конфедерація приділяє багато уваги розробці перспективних планів боротьби зі злочинністю, що може здійснюватися лише на основі належної поліцейської інформації.

Забезпечення спільного навчання персоналу поліції і обмін поліцейським персоналом між країнами-членами ЄС має на меті обмін кращим досвідом і практичними навичками задля вироблення сучасних підходів і моделей управління поліцейськими службами та підрозділами для виконання оперативно-службових завдань. Зазначимо, що головна увага при проведенні спільного навчання поліцейських країн-членів ЄС зосереджується на вивченні трьох основних блоків:

1) проблеми управління поліцією (в першу чергу, управління персоналом поліцейських підрозділів різного функціонального призначення);

2) зміни, які відбуваються з поліцейськими системами держав-членів ЄС у результаті апробації нових принципів і стандартів роботи з метою підвищення якості й ефективності своєї роботи;

3) вивчення методів контролю за злочинністю і форм протидії їй.

Слід констатувати, що впродовж кінця ХХ – першого десятиліття ХХІ століття Європейський Союз досяг значних успіхів у напрямі спільного навчання і підготовки (перепідготовки) поліцейського персоналу. Так, ще

¹ Початкова назва — «Договір про заснування Європейського економічного співтовариства» (підписаний у Римі 25 березня 1957 р.); з 1 листопада 1993 р. — «Договір про утворення Європейського співтовариства». Сучасна назва введена Лісабонським договором від 13 грудня 2007 р.

в середині 90-х рр. XX ст. на рівні ЄС було розроблено кілька програм міжнародного навчання персоналу поліції, на виконання яких у м. Бремшил (Англія) уперше було створено Поліцейський коледж підготовки персоналу поліції (згодом – Європейський поліцейський коледж). У закладі здійснюється підготовка (перепідготовка) старшого начальницького складу поліції всіх держав-членів ЄС, а також будь-якої держави світу, яка має тісні зв'язки з Європою [9, с. 153]. Підготовка ведеться за двома основними напрямками: «курс поліцейського навчання» і «європейський курс старших детективів».

Трохи пізніше, в січні 1995 р., у межах ЄС було засновано Асоціацію європейських поліцейських академій, до якої входять 14 спеціальних освітніх закладів з підготовки поліцейських. Основними завданнями асоціації є проведення науково-практичних семінарів, конференцій і симпозіумів за правоохоронними тематиками та координація функціонування спеціальних закладів освіти з підготовки поліцейського персоналу. Центральними ланками асоціації є Вища поліцейська академія Німеччини (ФРН, м. Мюнстер), Навчальний центр поліції Королівства Нідерландів, Європейський поліцейський коледж (Велика Британія, м. Бремшил), Міжнародна Академія правоохоронних органів (Угорщина, м. Будапешт).

Співробітництво в напрямку забезпечення поліції обмундируванням має, здебільшого, технічний характер і зводиться до розробки й апробації новітніх зразків спеціальних засобів, засобів зв'язку, вогнепальної зброї і спеціальної техніки, яка використовується поліцією країн-членів ЄС у процесі реалізації компетенції. Відзначимо, що в більшості випадків інформація про основні результати співробітництва в цьому напрямку широко не розголошується, що продиктовано інтересами охорони громадського порядку і протидії злочинності кожної з країн ЄС.

Спільне проведення криміналістичних досліджень поліцейськими органами держав ЄС передбачає залучення спеціалістів експертно-криміналістичних підрозділів поліцейських органів різних держав-членів ЄС задля проведення спеціальних криміналістичних експертиз, створення спільних робочих експертних груп, пошуку найбільш раціональних способів застосування техніко-криміналістичних і тактико-криміналістичних прийомів (прийоми фотознімки на місці пригоди, проведення дактилоскопічних досліджень, прийоми збору

оперативної інформації, прийоми негласного зовнішнього спостереження тощо).

Вироблення загальних слідчих методів і спільних заходів оперативного співробітництва поліцейських органів доцільно застосовувати при виявленні тяжких форм організованої злочинності. Мова йде, передусім, про передовий досвід раціонального планування розслідування окремих видів злочинів, прийоми спільного вироблення і перевірки криміналістичних версій з метою розкриття резонансних злочинів, формулювання принципів раціональної взаємодії між слідчим та іншими працівниками поліції, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю, вироблення уніфікованих заходів щодо залучення до процесу розкриття злочинів громадськості тощо. У рамках означеного напрямку співробітництва між представниками правоохоронних органів європейських держав відбуваються симпозіуми, робочі наради, конференції тощо. Додатково зазначимо, що однією з важливих форм співробітництва поліцейських органів держав-членів ЄС є щомісячні наради міністрів внутрішніх справ країн співдружності [3, с. 563]. На них обговорюються питання, щодо управління поліцейськими підрозділами, пошуку найбільш оптимальних і раціональних способів використання тих чи інших підрозділів поліції в неординарних умовах тощо.

Загальну координацію щодо співробітництва поліцейських органів країн-членів ЄС здійснює спеціальна інституція Європейського Союзу – Європейське поліцейське відомство (Європол). Конвенція про його заснування була підписана в 1995 р. і набрала чинності 1 липня 1999 р. [10, с. 245]. Призначенням Європолу відповідно до ст. 88 Договору про функціонування Європейського Союзу є підтримка і посилення діяльності поліцейських органів і інших репресивних служб держав-членів Союзу, а також сприяння їх співробітництву в запобіганні і протидії тяжким злочинам, тероризму і тих форм злочинності, що посягають на спільні інтереси, які є об'єктом політики Європейського Союзу Європол відіграє значну роль і в організації наукового співробітництва поліцейських установ ЄС. Так, під егідою Європолу постійно організуються наукові дослідження з проблем протидії організованим злочинності та уніфікації норм кримінального й кримінально-процесуального права в країнах-членах Європейського Союзу [11, с. 285].

Слід наголосити, що особливістю співробітництва поліцейських органів країн-

учасниць ЄС є те, що *персонал Європолу позбавлений повноважень застосовувати примус і брати участь у безпосередньому затриманні злочинців або проводити розслідування злочинів* (це залишається прерогативою національних поліцейських сил). У зв'язку з цим останнім часом керівництво Європолу активно лобіює ідею розширення повноважень організації. Зокрема, для поглиблення поліцейського співробітництва пропонується створити при Європолі спільні міжнародні слідчі групи, які б залучалися до участі у проведенні оперативно-розшукових заходів і слідчих дій спільно з національними компетентними правоохоронними органами певної країни ЄС. Проте вказана форма взаємодії поліції залишається поки що предметом обговорень і професійних консультацій, що дає підстави назвати її перспективною.

Таким чином, розгляд основних організаційно-правових форм міждержавного співробітництва поліцейських органів країн ЄС, дає підстави зробити такі висновки:

– правовою основою співробітництва поліцейських органів країн-членів ЄС є Договір про функціонування Європейського Союзу від 25 березня 1967 р. з останніми змінами, внесеними Лісабонським договором від 2007 р. (глава 5 вказаного договору має назву «Поліцейське співробітництво»);

– основними організаційно-правовими формами співробітництва поліцейських органів держав ЄС є збір, зберігання, обробка, аналіз, обмін інформацією, що становить оперативний інтерес, забезпечення спільного на-

вчання персоналу поліції, розвиток співробітництва щодо обміну кадрами, розвиток співробітництва щодо забезпечення поліції обмундируванням, спільне проведення криміналістичних досліджень, вироблення загальних слідчих методів і спільних заходів оперативного співробітництва поліцейських органів, які доцільно застосовувати при виявленні тяжких форм організованої злочинності;

– головними цілями міждержавного співробітництва поліцейських органів країн-членів ЄС є постійне підвищення ефективності діяльності поліції, впровадження у практику функціонування поліцейських підрозділів новітніх досягнень науки і техніки, пошук найбільш раціональних і оптимальних методів та способів протидії злочинності задля надійного захисту і збереження головних цінностей об'єднаних європейських народів;

– існуючі організаційно-правові форми співробітництва поліцейських органів країн-членів ЄС є відповіддю на такі негативні виклики сучасної епохи, як транснаціональна організована злочинність, тероризм, екстремізм та інші потенційні загрози правам і свободам людини, а також громадському порядку і безпеці;

– координацію співробітництва поліцейських органів країн ЄС здійснює створене у 1995 р. Європейське поліцейське відомство (Європол), персонал котрого не має права застосовувати безпосередні примусові заходи стосовно осіб, що підозрюються у вчиненні протиправних діянь і здійснює інформаційно-аналітичну роботу.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод // Блатова Н. Т. Международное право в документах : учеб. пособ. / Н. Т. Блатова, Г. М. Мелков. – М., 2002. – 824 с.
3. Дір Ю. І. Правові аспекти становлення «простору свободи, безпеки та юстиції» у розширеному ЄС / Ю. І. Дір, З. М. Макаруха // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., – 2007. – № 33. – С. 559–564.
4. Угода про партнерство та співробітництво між Європейським Союзом та Україною // Офіційний Вісник України. – 2006. – № 24. – Ст. 1794.
5. Судебные и правоохранительные органы Украины : учебник / [Бессмертный А. К., Иваненко В. И., Тяпкин А. С. и др.] ; под ред. А. М. Бандурки. – Х. : Ун-т внутр. дел, 1999. – 350 с.
6. Четвериков А. О. Репрессивные (карательные) службы / А. О. Четвериков // Кашкин С. Ю. Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями / Кашкин С. Ю., Кутафин О. Е., Четвериков А. О. ; пер. с англ. А. О. Четверикова ; под ред. С. Ю. Кашкина. – М. : ИНФРА – М, 2008. – С. 253.
7. Договор о функционировании Европейского Союза // Кашкин С. Ю. Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями / Кашкин С. Ю., Кутафин О. Е., Четвериков А. О. ; пер. с англ. А. О. Четверикова ; под ред. С. Ю. Кашкина. – М. : ИНФРА – М, 2008. – С. 211–381.
8. Бельский К. С. Полицейское право : лекционный курс / К. С. Бельский. – М. : Дело и сервис, 2004. – 816 с.
9. Горшенева И. А. Полиция в механизме современного демократического государства : учеб. пособ. / Горшенева И. А. – М. : Юнити – Дана, 2004. – 174 с. – (Фонд содействия правоохранительным органам «Закон и право»).

10. Шемятников В. Г. Европейская интеграция : учеб. пособ. / Шемятников В. Г. – М. : Междунар. отношения, 2003. – 400 с.

11. Проневич О. С. Порівняльне поліцейське право / О. С. Проневич // Порівняльне правознавство: навч. посіб. / [І. М. Погрібний, О. В. Волошенко, О. С. Проневич та ін.] ; за ред. О. О. Погрібного. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2006. – С. 222–291.

Надійшла до редколегії 04.09.2009

Анотації

На основі теоретичного аналізу положень базових актів Європейського Союзу розкрито сутність основних організаційно-правових форм співробітництва поліцейських органів держав-членів співдружності.

На основе теоретического анализа положений базовых актов Европейского Союза раскрыта сущность основных организационно-правовых форм сотрудничества полицейских органов государств-членов содружества.

On the basis of theoretical analysis of the European Union fundamental acts the essence of the the main organizational and legal forms of cooperation between the Commonwealth countries' police bodies is presented in this article.

УДК 343.121.5

В. В. РОМАНЮК,

*викладач кафедри кримінального процесу
навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДОСВІД КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА СТОСОВНО ДІТЕЙ

Сучасний стан розвитку кримінального судочинства в нашій країні характеризується незавершеністю процесу реформування цього виду правозастосовної діяльності. З цього приводу в указі Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10 травня 2006 р. № 361/2006 прямо вказано, що судочинство повинно функціонувати на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і гарантувати право особи на справедливий суд. Проте правове регулювання судочинства в Україні залишається не реформованим ще з радянських часів. Відповідно **актуальним завданням** кримінально-процесуальної науки є розробка теоретичних рекомендацій та практичних пропозицій щодо побудови такого кримінального процесу, який би за змістом та формою відповідав сучасним європейським стандартам в цій сфері, де одним із напрямків розвитку є вдосконалення кримінального судочинства стосовно дітей. Зокрема, в Законі України «Про Загальнодержавну програму “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року» акцентується увага на можливості створення системи ювенальної юстиції в рамках проведення реформи судової системи з метою

поліпшення національного законодавства у сфері захисту прав дітей. Реалізація цього завдання щодо створення в Україні відповідної системи ювенальної юстиції, яка існує в багатьох країнах вже понад 100 років, неможливе без урахування існуючого світового досвіду в цій сфері, який стане запорукою ефективності та дієвості вітчизняної моделі ювенальної юстиції. Отже, питання виявлення основних рис та особливостей правового регулювання та існуючих організаційних форм кримінального судочинства стосовно дітей, зокрема, в країнах Західної Європи, є актуальним питанням на шляху забезпечення здійснення Національного плану дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини.

Питання щодо судочинства стосовно дітей досліджували такі вчені, як А. Я. Ветрова, О. Х. Галімов, Л. М. Голубева, А. Є. Голубов, Л. Л. Каневський, О. С. Ландо, О. О. Левендаренко, В. В. Леоненко, І. С. Манова, Е. Б. Мельникова, Г. М. Мінковський, Г. М. Омеляненко, А. Б. Романюк, В. А. Рибальська, Н. Ш. Сафін, В. М. Трубніков, В. В. Шимановський, Н. В. Шость та ін. Але аналіз робіт із даної проблематики, проведений автором, дає підстави стверджувати, що питання кримінального судочинства стосовно дітей у країнах Західної Європи розглядалися, як правило, лише в контексті розв'язання конкретних